

نگاهی به موضوع فتنه در نهج البلاغه

مؤلف
معصومه معصومی فر

سرشناسه: معصومه فر، معصومه، ۱۳۳۷ -

عنوان و نام پدیدآور: نگاهی به موضوع فتنه در نهج البلاغه / مؤلف معصومه معصومی فر.

مشخصات نشر: تهران: بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۸۸.

مشخصات ظاهری: ۱۷۶ ص.

ISBN: 978-600-5076-35-6

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

وضعیت فهرست نویسی: فیا

۵

یادداشت: کتابنامه: ص. ۱۷۵ - ۱۷۶.

موضوع: علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نظریه درباره فتنه و فتنه انگیزی

موضوع: علی بن ابی طالب علیه السلام، امام اول، ۲۳ قبل از هجرت - ۴۰ ق. - نهج البلاغه - فتنه و فتنه انگیزی

موضوع: فتنه و فتنه انگیزی - جنبه های مذهبی - اسلام.

رده بندی کنگره: ۶۱۳۸۸ م / ۲ / ف / ۵۹ / BP ۲۸

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۹۵۱۵

شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۶۸۵۴۰

نگاهی به موضوع فتنه در نهج البلاغه

مؤلف: معصومه معصومی فر

ناشر: انتشارات بنیاد نهج البلاغه

صفحه آرای: آمرزش

چاپ: اول بهار ۱۳۸۹ • تیراژ: ۳۰۰۰ جلد

شابک: ۶ - ۳۵ - ۵۰۷۶ - ۶۰۰ - ۹۷۸

حق چاپ محفوظ است

تهران: خیابان کریمخان زند، خیابان استاد نجات‌اللهی جنوبی،

کوچه افشین، شماره ۶

صندوق پستی: ۶۳۵ - ۱۱۱۵۵

تلفن: ۸۸۹۰۴۵۵۶ - ۸۸۹۰۵۶۷۰ - ۸۸۹۰۹۸۶۲ - ۸۸۹۰۹۷۲۲ دورنویس:

قم، میدان شهداء، خیابان حجتیه، مقابل مدرسه حجتیه،

تلفن: ۷۷۴۲۵۹۴ - ۷۷۳۶۴۴۰ دورنویس:

WWW.nahjolbalagheh.org

E-mail: info@nahjolbalagheh.org

قیمت: ۲۵۰۰۰ ریال

فهرست

مقدمه ناشر.....	۷
مقدمه مؤلف.....	۹
فصل اول: معانی فتنه.....	۱۳
معنای لغوی فتنه.....	۱۵
معانی مختلف فتنه در قرآن.....	۱۷
۱. فتنه به معنای آزمایش.....	۱۷
۲. فتنه به معنای فریب.....	۲۱
۳. فتنه به معنای انحراف.....	۲۱
۴. فتنه به معنای شرک.....	۲۲
۵. فتنه به معنای کفر.....	۲۲
۶. فتنه به معنای سد راه خدا شدن.....	۲۲
۷. فتنه به معنای عقوبت و عذاب.....	۲۳
۸. فتنه به معنای تفرقه و اختلاف.....	۲۴
۹. فتنه به معنای گناه.....	۲۴
۱۰. فتنه به معنای مغلوب شدن.....	۲۵
۱۱. فتنه به معنای زیان و خطر.....	۲۵
۱۲. فتنه به معنای شکنجه و آزار.....	۲۵
۱۳. فتنه به معنای رنج.....	۲۶

۱۴. فتنه به معنای ارتداد..... ۲۶
۱۵. فتنه به معنای بلاها و مصایب اجتماعی..... ۲۷
- معنای فتنه در نهج البلاغه..... ۳۰
- پاسخ به دو سؤال..... ۳۲

- فصل دوم: زمینه‌های فتنه..... ۳۵
- دنیا فتنه است..... ۳۷
- مال و فرزند فتنه‌اند..... ۴۰
- رفع یک اشتباه..... ۴۱
- مال و فرزند موجب فتنه‌اند..... ۴۲
- ستایش شدن فتنه است..... ۴۵
- فتنه در قرآن به خدا هم نسبت داده شده است..... ۴۷
- همه مردم در معرض فتنه هستند..... ۴۷

- فصل سوم: شناخت فتنه..... ۴۹
- فتنه در هنگام شروع ناشناخته و عامل اشتباه است..... ۵۱
- شناخت فتنه..... ۵۳
- در فتنه حق و باطل در هم آمیخته می‌شوند..... ۵۵
- آیا مردم از تشخیص حق و باطل عاجزند؟..... ۵۶
- آمیختن حق و باطل؛ سنت همیشگی هواپرستان..... ۵۹
- فتنه‌ها ابتدا ظاهری حق گونه دارند..... ۶۱
- انواع فتنه..... ۶۴
۱. فتنه‌های گذرا!..... ۶۴
۲. فتنه‌هایی که در جامعه رسوب می‌کنند..... ۶۵

- فصل چهارم: خاستگاه‌های فتنه..... ۶۷
- خاستگاه‌های فتنه..... ۶۹

۶۹	۱. پیروی از هوا و هوس‌ها؛
۶۹	۲. بدعت‌ها
۷۳	طرح و ترویج شبهات دروغین فتنه‌اند
۷۶	نکته
۷۸	فتنه از شیطان است
۸۱	دو عامل دیگر
۸۴	نقش جهل در ایجاد فتنه
۸۶	جاهلیت عصر ما
۸۸	ارکان فتنه (کبر و عصبیت)
۹۰	رابطه تکبر و تعصب
۹۵	فصل پنجم: ویژگی‌های فتنه
۹۷	ویژگی‌های دوران جاهلیت
۱۰۲	ویژگی‌های انسانی دوران جاهلیت
۱۰۴	نشانه‌های جامعه فتنه‌زده
۱۰۵	ویژگی‌های دوران فتنه
۱۰۵	۱. در دوران فتنه امور بر مردم مشتبه می‌شود
۱۰۷	۲. سردمداران فتنه در ابتدا متحد و متفق‌اند
۱۰۸	۳. در دوران فتنه، پیوندها قطع می‌گردد
۱۰۸	۴. ناپاکان زمام امور را به دست می‌گیرند
۱۰۹	آثار و عوارض فتنه
۱۱۴	برخی پیامدهای فتنه
۱۱۶	تقسیم‌بندی مردم به سه دسته (در زمان فتنه)
۱۲۰	ترسناک‌ترین فتنه‌ها
۱۲۲	سختی و پیچیدگی مقابله با فتنه
۱۲۶	برای مبارزه با فتنه باید به سراغ مرکز اصلی فتنه رفت
۱۳۱	برای مبارزه با فتنه باید به موقع اقدام کرد

- ۱۳۴..... زمینه‌های بروز و ظهور فتنه
 ۱۳۶..... مقایسه دنیای حاضر با عصر فتنه
 ۱۳۷..... اوصاف نیکان و منحرفان در فتنه
 ۱۳۹..... انگیزه اصلی فتنه‌جویان
 ۱۴۱..... مردم در برابر فتنه‌ها به چند گروه تقسیم می‌شوند
 ۱۴۲..... شرایط رشد فتنه
 ۱۴۴..... چرا امام علیه السلام از فتنه‌ها خبر می‌دهد؟
 ۱۴۵..... رهبری فتنه باید با شخصی بصیر و صبور و باانعطاف باشد
 فصل ششم: راه‌های نجات از فتنه ۱۴۹
 الف) پیروی از رهبر ۱۵۱
 ب) رعایت تقوای الهی ۱۵۴
 ج) پیروی از اهل بیت ۱۵۶
 مبنغوض‌ترین آفریده‌ها نزد خدا دو دسته‌اند ۱۵۷
 دسته اول: اهل بدعت که مردم را دچار فتنه می‌کنند ۱۵۷
 دسته دوم: جاهلی که در تاریکی فتنه‌ها فرو می‌رود ۱۶۱
 پنج رهنمود مهم در مقابله با فتنه‌ها ۱۶۴
 فتنه‌هایی که باید آرزوی آنها را داشت ۱۶۷
 روش برخورد با فتنه‌جویان ۱۶۸
 محل‌های فتنه‌خیز ۱۶۹
 نتیجه فتنه: کشته شدن یا ترسان بودن ۱۷۱
 نیایش ۱۷۲
 نکته ۱۷۳
 منابع و مأخذ ۱۷۵

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مقدمه ناشر

کتاب «فتنه در نهج البلاغه» که محصول مطالعه و تحقیق «خانم معصومی فر» کارشناس مسایل نهج البلاغه می‌باشند مطالعه کردم. البته قبلاً هم در جریان این تألیف و تحقیق بودم. و زحمات و تلاش‌های مستمر و از روی علاقه ایشان را شاهد.

ذکر این نکته مفید است که این پژوهش علاوه بر تحقیق و تتبع علمی که نیاز به صبر و مقاومت و علاقه وافر دارد، مسأله روز است. البته در هر زمان «فتنه» و «ابتلا» به شکلی وجود داشته و همه باید در بوتۀ آزمایش الهی قرار گیرند. منتهی بعضی از زمان‌ها ویژگی و گستردگی خاص داشته و در رابطه با حرکت‌ها و توطئه‌های خارجی و استکبار جهانی است. زمانی که فضا چنان تاریک و شبهه‌آلود می‌شود که بسیاری راه حق را گم کرده و در حالی که در مسیر باطل حرکت می‌کنند خود را بر حق می‌پندارند.

در این میان کتاب مستطاب «نهج البلاغه» که در زمینه مسایل سیاسی سرگذشت فتنه‌های بزرگ در زمان حکومت علوی را نشان می‌دهد. آینۀ

تمام‌نمایی برای شناخت «حق و باطل» و «فتنه و شبهه» می‌باشد.

امام علیه‌السلام با بیان واقعیت‌های تاریخی که در زمان ایشان اتفاق افتاده و فتنه‌گرانی چون معاویه که با همهٔ خباثت و خیانت به میدان آمده و با ریاکاری و عوام‌فریبی خود را خیرخواه و طرفدار اسلام معرفی می‌کرد و فضا را برای ساده‌لوحان و زودباوران تاریک و دگرگون ساخته بود، رسوا کرده و هویت او و دارو دسته‌اش را برملا می‌ساخت.

آن حضرت برای روشن شدن افکار عمومی به نکات و معیارهای جالبی اشاره فرموده که در هر زمان قابل استفاده و الهام‌بخش است. البته اگر ابر تعصب از جلوی دیدگان ساده‌لوحان و فریب خوردگان کنار رفته و در فضایی آزاد بیندیشند که قطعاً حق را دیده و دریافته و بدان گرایش پیدا می‌کنند.

امام امیرالمؤمنین، فتنه و شبهه، آثار، پی‌آمدها و راه‌های برون رفت آن را بیان کرده‌اند منتهی مطلب مهم اینجاست که افراد باید قبلاً تعصب‌های کور و پیش‌داوری‌های برخاسته از شایعات و دروغ‌پرازی‌ها و تهمت‌های دشمنان دوست‌نما را کنار گذاشته و عقل خود را به کار گرفته و مدتی هم از هجوم تبلیغات سرسام‌آور آنان برکنار باشند و در فضای بی‌طرفی و حق‌گرایی بتوانند بر اعصاب و افکار خود مسلط باشند و وجدان خود را قاضی و حاکم قرار دهند، تا به روشنی حق را دریافته و امام برحق را شناخته و آنگاه است که طرفداری از حق راه سعادت را به آنها نشان خواهد داد.

در هر صورت این کتاب در موضوع خود کم نظیر است و مطالعهٔ آن به همه به ویژه جوانان و دانشجویان توصیه می‌شود.

سید جمال‌الدین دین‌پرور

مقدمه مؤلف

خدا را سپاس گزارم که این توفیق را به بنده‌اش عنایت فرمود که بتوانم پژوهشی در حد بضاعت در رابطه با بحث فتنه در نهج‌البلاغه داشته باشم. اکنون که ۳۰ سال از پیروزی انقلاب اسلامی می‌گذرد، حوادثی در کشور عزیزمان ایران رخ داده که به نظر می‌رسد از بسیاری جهات شبیه دوران امام علی علیه السلام است. حضرت علی علیه السلام ۲۵ سال پس از رحلت پیامبر صلی الله علیه و آله و سلم با اصرار مردم رهبری جامعه اسلامی را به دست گرفت و در مدت کوتاه حکومت آن حضرت (کمتر از پنج سال) درگیری‌های سیاسی اتفاق افتاد که حضرت از آنها با نام فتنه یاد می‌کند. درگیری‌هایی که در زمان حضرت علی علیه السلام پیش آمد هیچ کدام دعوای بین اسلام و کفر نبود و برخلاف زمان پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و سلم که مبارزه، مبارزه اسلام و کفر بود، در زمان علی علیه السلام جنگ بین اسلام راستین و اسلام دروغین بود؛ ولی هردو اسلام بود و هردو طرف می‌گفتند ما اصحاب پیامبریم؛ به همین دلیل حضرت آن را فتنه نامید. فتنه یعنی حادثه‌ای که حق و باطل با هم آمیخته شود. اولین بار که در این رابطه به نهج‌البلاغه مراجعه کردم، احساس نمودم دریای وسیعی

است که گرچه به عمق آن دست نتوان یافت ولی شاید به قدر قطره‌ای بتوان از آن بهره گرفت. بحث فتنه، بحث روز است؛ از این رو پژوهش در این باره از هر زمان دیگری ضروری‌تر به نظر می‌رسد. اگر ما با تاریخ آشنا باشیم، می‌توانیم موارد مشابه را در دوران خود پیدا کنیم. اصولاً تاریخ را به دو شیوه می‌توان مطالعه کرد: یکی به قصد این‌که با شخصیت‌های آن دوران آشنا شده و بعضی را مدح و بعضی را نفرین کنیم و دیگر این‌که از آن عبرت بگیریم، موارد مشابه را در زمان خود شناسایی کرده و با کمک آن تکلیف خودمان را روشن کنیم. با مطالعه تاریخ می‌توان تکلیف امروز خود را مشخص کرد.

اصولاً حوادث تاریخی وجوه مشابه فراوانی دارند. این‌که در قرآن این همه توصیه به مطالعه زندگی گذشتگان شده به همین دلیل است. لذا به دلیل ضرورت این نوع مطالعات، برآن شدم که این پژوهش را انجام دهم. در این نوشتار که در پیش رو دارید، سعی شده کمتر نظر حقیر بیان شود، بلکه روش کار به این صورت بوده که تمام خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار حضرت که در نهج البلاغه هست و به نوعی از فتنه صحبت می‌کند استخراج شده و سپس شرح آن از شروح مختلف نهج البلاغه از جمله پیام امام (شرح و تفسیر نهج البلاغه آیت‌الله مکارم شیرازی) و نیز شرح نهج البلاغه ابن‌میثم و ابن‌ابی‌الحدید و نیز شرح و تفسیر نهج البلاغه علامه جعفری و... استفاده شده و سپس مطالب به شکلی منطقی به هم پیوند داده شده، که در همین‌جا لازم می‌دانم از جناب حجت‌الاسلام والمسلمین سید جمال‌الدین دین‌پرور که یادگیری روش تحقیق نهج البلاغه را مدیون ایشان هستم و در این پژوهش هم از راهنمایی‌های عالمانه ایشان بهره

گرفتم، سپاس‌گزاری و قدردانی کنم.

این نوشتار شامل شش فصل است. در فصل اول معنای لغوی فتنه و سپس معانی مختلف فتنه در قرآن و نهج‌البلاغه آورده شده. در توضیح آیات هم از تفسیر المیزان و نمونه استفاده شده است. در فصل دوم، به زمینه‌های فتنه پرداخته شده که دنیا فتنه است و همه مردم در معرض فتنه هستند. در آیات ۲ و ۳ سوره عنکبوت آمده است که آیا مردم فکر می‌کنند همین که بگویند ایمان آوردیم رها می‌شوند و هیچ آزمونی در کار نیست؟ باید امتحان بدهند و باید معلوم شود که حقیقتاً خداپرست هستند یا دل به منافع، جاه‌طلبی، قدرت و ثروت دنیا بسته‌اند؟

در فصل سوم، حضرت علی علیه السلام منشأ فتنه را از دو جا می‌داند:

۱. هوای نفس؛

۲. بدعت.

فتنه یک بعد نفسانی دارد؛ یعنی خودخواهی، منفعت‌طلبی، خودمحوری؛ و دیگری بدعت نظری در مفاهیم است؛ یعنی تغییر دادن اصول یا تحریف آن. در فتنه حق و باطل به هم آمیخته می‌شوند؛ یعنی فتنه‌گران بخشی از حق و بخشی از باطل را می‌گیرند و آن را مخلوط می‌کنند و فضایی غبارآلود ایجاد می‌کنند که نتوان به خوبی دید و تشخیص داد. اینجاست که شیطان بازارش گرم می‌شود و در جامعه یارگیری می‌کند.

فتنه در ابتدا ظاهری حق‌گونه دارد به همین دلیل ساده‌اندیشان را به دنبال خود می‌کشد و تا مردم از ماهیت آن آگاه شوند ضربات خود را به همه چیز وارد ساخته است. در ادامه حضرت به نقش جهل در ایجاد فتنه اشاره می‌کند و سپس از کبر و عصبیت به عنوان ارکان فتنه یاد می‌کند.

در فصل پنجم، ویژگی‌های فتنه و آثار و عوارض آن بررسی شده که حضرت ویژگی‌های جامعه فتنه‌زده را بیان می‌کند و این که در دوران فتنه امور بر مردم مشتبّه می‌شود تشخیص حق از باطل به سختی صورت می‌گیرد و در این دوران پیوندها قطع می‌گردد آتش جنگ برافروخته می‌گردد و....

و بالاخره در فصل ششم به راه‌های نجات از فتنه پرداخته شده که در دو بعد خودسازی و جامعه‌سازی باید صورت بگیرد. در بعد درون‌نگری و خودسازی اشاره به تقوا و صبر و در بعد برون‌نگری لزوم اطاعت از رهبری و مبارزه قاطع با فتنه‌گران اشاره شده و همچنین رهنمودهای مهم حضرت در مقابله با فتنه‌ها از زبان آن حضرت آمده است.

همان‌طور که گفته شد، این نوشتار قطره‌ای است از دریای بی‌کران نهج البلاغه؛ امید که دیگران گوهرهای بیشتری را از این دریای عمیق استخراج نمایند و برای زمان کنونی به عنوان درمان دردهای جامعه ارائه کنند - ان شاء الله.

معصومه معصومی‌فر